

ESCARPIT, Robert: Livre blanc de la communication. Bordeaux, LASIC, Maison des Sciences de l'Homme d'Aquitaine, 1982. 74 p.

A kommunikáció helyzete Franciaországban

Abból kiindulva, hogy a felügyeletünk alól kiszabadult kommunikáció társadalmi katasztrófát eredményezhet, a szerző – mint az előszóban írja – könyvével szeretne hozzájárulni egy ilyen katasztrófa elkerüléséhez. Ehhez – vélekedik – idejében hozott intézkedésekre van szükség és „... ezen intézkedések között van egy fontos és sürgős, amely nemcsak a tudományt, a művészetet, az irodalmat, a társadalmi, gazdasági és intellektuális fejlődést befolyásolja-szabályozza, hanem a demokrácia szabad gyakorlását is: ez pedig valamilyen kommunikációpolitika kimunkálása és a gyakorlatba való bevezetése.”

R. Escarpit a fenti cél érdekében – egy előzetes elméleti bevezető után – a kommunikáció jelenlegi franciaországi helyzetét veszi szemügyre, mégpedig erősen bíráló szemmel. Felvázolt helyzetképe azonban nem csupán a diagnózisra, a betegség mibenlétének felfedezésére korlátozódik, hanem orvosságokat is ajánl: javaslati egy átfogóbb, demokratikusabb francia kommunikációpolitika kialakítását célozzák.

Az *Előzetes elméleti megjegyzések* c. első fejezet négy „megjegyzést” tartalmaz:

- megkülönbözteti a kommunikáció módjait (reprodukción és terjesztés, összejövetel, valamint elektronikus vagy rádióelektronikus hálózat útján történő kommunikáció);
- megállapítja, hogy mindenfajta kommunikáció valamilyen *információ*, azaz eredeti emberi szellemi termék előállításával, rögzítésével, kezelésével és átadásával jár, és a kommunikációs technológiának szolgálnia, nem pedig befolyásolnia kell ezt az információt;
- a *demokratikus kommunikáció* a kommunikációs rendszerekkel szemben két követelményt támaszt: szabad és produktív információáramlást az egyének között, és maximális interaktivitást;
- a kommunikáció különféle formái kiegészítik egymást.

A *Franciaországi helyzet* című következő fejezet a kommunikációhoz kapcsolódó technológiai és kulturális termékeket, a francia nyelv szerepét és az ún. „párizsi jelenséget” vizsgálja. A francia kommunikációs technológiáról azt tudhatjuk meg, hogy ez a világon az egyik legfejlettebb, de ugyanakkor az egyik legrosszabbul kihasznált techno-

lógia, ami egy következetes és összehangolt politika következményeként kialakított közép- és hosszú távú tervezés hiányával magyarázható.

Ami a kulturális produktumokat illeti, ezek jó minőségűek, de mennyiségük és szét-sugárzásuk, terjesztésük nem megfelelő. A francia kultúrtermékeknek még mindig jó "nevük" van a világban, de ez a presztízis más országok eredeti termékeinek "köszönhetően" egyre halványodik. E negatív jelenség okát a szerző a francia nyelv jelentőségének fokozatos csökkenésében és abban látja, hogy a francia kommunikációs rendszer Párizsra és környékére koncentrálódik, és az ország többi részében rejlő erőforrások kihasználatlanul maradnak.

A francia nyelv visszaesése földrajzi, társadalmi, nyelvészeti, politikai és kulturális okokkal magyarázható; védelmében a szerző – többek között – szorgalmazza a francia nyelvű kulturális termékek gazdagítását, más nyelvek befogadását és a franciával együtt való "élni hagyását", továbbá koordinált francia nyelvi oktatási és fordítási politikát javasol.

Az ún. "párizsi jelenség" negatív jellemzői összességükben az *információ csökkenéséhez* vezetnek, amit egyrészt Párizs monopolhelyezete, másrészt belső kommunikációs struktúrája okoz. Orvosságként itt a következő intézkedések jöhetnek számításba:

- Párizs vidéki információs partnerei közlekedési költségeinek megkönnyítése (egy párizsi találkozáson való részvétel egy párizsinak két metrójegybe, egy vidékinek pedig 1500–2500 frankba is kerülhet);
- a vidéki információelőállítási lehetőségek maximális kihasználása, pl. berendezés- illetve személyzet-dotáció formájában;
- az információk tárolási és hozzáférési helyeinek vidékre való kiterjesztése (mikrofilmzés, online hozzáférés);
- az országos információs döntések, tanulmányok, jelentések stb. elkészítésében párizsi és vidéki szakemberek egyaránt vegyenek részt.

A harmadik fejezet címe: *A könyv*. Ezen átfogó címszó alatt a szerző a franciaországi könyvellátás, -előállítás, -kiadás és -terjesztés, valamint a könyvtárak és az olvasáspolitikák kérdéseivel foglalkozik.

A *könyvellátás* (megjelenés) terén Franciaország a többi nagy "könyvtermelő" országhoz képest meglehetősen elmaradott. A 70-es évek végén évi 30 ezer kötettel messze lemarad a Szovjetunió és az USA mögött, de az NSZK, Japán és Nagy-Britannia is megelőzi. Mindez azonban nem vonatkozik a gyermek- és ifjúsági könyvekre, ahol világszerte a legelhanyagoltabb a tudományos-műszaki könyvek területe, és különösen szomorú, hogy az egyetemeken felhalmozódó értékek a doktori disszertációk – kevés kivétellel – kiadatlanul maradnak.

A *könyvek előállítása* terén az az ellentmondásos helyzet alakult ki, hogy bár Franciaország a modern technológiák, pl. a fényszedés vagy a számítástechnikával kombinált lézeres nyomtatás vonatkozásában egyáltalán nem maradt le, mindazonáltal a hagyományos nyomtatás rentábilisabbnak bizonyult, és abszurd dolog lenne csak a modernizálás kedvéért lemondani róla. Az új technológiákat leginkább a kicsiben való előállítás terén lenne érdemes hasznosítani, de sajnos itt sem használják őket. Sok vállalat, egyetem, kutatóintézet ugyanis jó minőségű, termékek előállítására alkalmas nyomdai berendezé-

sekkel van ellátva, és a nagyobb költségek, az alacsony kihasználtság ellenére ezeket részesítik előnyben.

A francia *könyvkiadás* szerkezete az amerikai mintát követi: a kiadás néhány, gyakran külföldi tőkével működő nagyvállalatra koncentrálódik. A különbség az, hogy míg az USA-ban a nagyvállalatok a kisebb, különösen az egyetemi kiadókat is "élni hagyják", addig Franciaországban -- főként a "párizsi jelenség" miatt, -- a "nagyok" után hatalmas űr következik. Márpedig a nagy kiadók a sztereotípiákat szorgalmazzák, és nem törődnek a kisebb, de speciálisabb igényű olvasóközönséggel. Ebből következik: kiemelt fontosságú feladat a kisebb kiadók állami támogatása.

A *könyvterjesztés* fő pilléreit a nagy könyvterjesztő vállalatok, a kis és közepes könyvkereskedők, valamint a városi és vidéki ún. "kis eladási pontok" hálózatai alkotják. Az elsődleges cél az, hogy ez utóbbiakat -- a könnyebben megvalósítható visszacsatolás végett -- ne a nehezebb nagy hálózatok, hanem a kis- és középterjesztők lássák el. A könyvkereskedők feladata nem merülhet ki a könyvek eladásában, hanem különféle szolgáltatásokat is kell nyújtaniuk (tanácsadás, egyesületek, egyetemek meghívásainak teljesítése stb.), amelyeket a könyvek eladási árából kell fedezniük. E szolgáltatásokra általában az eladási ár 25–30%-át fordítják; ahhoz, hogy ezt a terhet a kis- és közepes terjesztők is viselni tudják, támogatásukat célzó reformokra van szükség.

A *könyvtárak helyzetét* a szerző igen sötéten látja: "Könyvtári szempontból Franciaország 'alulfejlett' ország, amelyet a legtöbb fejlett, sőt néhány fejlődő ország is megelőz."

Az *országos könyvtárakkal* kapcsolatban a legnagyobb probléma olyan -- online keresésre épülő -- reprográfiai, illetve mikrofilm-szolgálat hiánya, amely segítségével a dokumentumok az egész ország területén -- elfogadható áron -- hozzáférhetőek. Ahhoz, hogy egy működőképes és valóban országos könyvtári-dokumentációs hálózat jöjjön létre, legalább 5 vidéki könyvtárnak kellene nemzeti könyvtár státust kapnia, azaz kötelese példányokban részesülnie.

Az *egyetemi könyvtárak* erőforrásait jelentős mértékben növelni kell, főként az állományok számítógépes kezelésével, valamint az egyetem területén és a diákok otthonokban megvalósítandó kölcsönzési állomások létesítésével. Kívánatos továbbá, hogy az egyetemi könyvtárak egy országos hálózat részei legyenek a katalogizálás, a tájékoztatás és az adatbázisokkal való kapcsolat tekintetében.

A *nyilvános kölcsönző könyvtárakhoz* tartoznak a központi közművelődési könyvtárak, egyes vállalati könyvtárak és a városi könyvtárak. Ezek nagy része nem felel meg a szükségleteknek, és vezetésük is gyenge. Egyaránt szükség van az ellátás decentralizálására és arra, hogy a központi közművelődési könyvtárak hatékony tanácsadói, állománygyarapítási segítséget nyújtsanak a helyi, városi könyvtáraknak. Emellett igen fontos feladat, hogy minden közművelődési könyvtár kulturális központként is működjék.

A *Tudományos és műszaki információ* c. fejezet mindenekelőtt megkülönbözteti és jellemzi azokat a dimenzió-kategóriákat, amelyeken belül a tudományos műszaki információ terjed; így csoport-, szakmai, tudományos közösségi, politikai és "nagyközönségi" dimenziókról beszél. Igen fontosnak ítéli a tudományos-műszaki információnak a laikus nagyközönség körében való népszerűsítését, s leszögezi, hogy mindenfajta népszerűsítés-

nek a tudomány és technika *demisztifikálásával* kell kezdődnie, amit csak az *új tudomány-kultúra* létrehozásával lehet elérni. E kultúrának elsősorban *demokratikusnak* kell lennie, azért, hogy minden egyén mind testi, mind szellemi maximális kontroll-lehetőséget nyerjen. E kontroll a mai technikai fejlettség mellett *nem valósítható meg minimális matematikai, logikai és fizikai ismeretek nélkül*. Mentalitásbeli reformokra is szükség van: fel kell adni azt az álláspontot, hogy valamilyen ismeretet csak akkor "birtokolhatunk", ha annak származását, a hozzá vezető logikai láncolatot is értjük, ismerjük. Ez persze nem azt jelenti, hogy a zsebszámológép felment a szorzótábla ismeretétől, de azt igen, hogy az új tudománykultúra a létrehozását lehetővé tevő intellektuális eszközök létezésének és használati módjának, fogalmi rendszerének és nyelvezetének, nem pedig elméletének ismeretét tételezi fel.

A *tudományos-műszaki kiadványok* franciaországi helyzete bemutatásának bevezetéseképpen Escarpit azon véleményének ad hangot, hogy ezek szerzőinek, a kutatóknak, szakembereknek nagy része "Midas király borbélya komplexusban" szenved, azaz ellenállhatatlan vágyat érez arra, hogy mindent elmondjon, amit tud, még akkor is, ha ez semmiféle kiúthoz, megoldáshoz nem vezet, csak a használ(hat)atlan könyvtári állományok és bibliográfiák terjedelmét szaporítja. E "komplexust" az USA-ból származó "publikálj, vagy pusztulj" tendencia súlyosbítja, vagyis az, hogy a kutatókat a publikációk száma szerint ítélik meg.

A *Sajtó, rádió, televízió* című utolsó fejezet, mielőtt egyenként sorra venné e három fő tömegkommunikációs eszköz helyzetét, először összefüggésükben tárgyalja őket, funkciójuk és az államapparátusban elfoglalt pozíciójuk optimális kialakításának feltételeit-lehetőségeit kutatva. Az utóbbival kapcsolatban érdekes ellentmondásra hívja fel a figyelmet: ha egy kormány kisajátítja a tömegkommunikációs eszközök monopóliumát, igazgatóik kinevezési jogát, beleavatkozik irányítási rendszerükbe, ez semmiképpen sem tekinthető demokratikus lépésnek; ugyanakkor Franciaországban a rádió, majd később a televízió államosítását demokratikus intézkedésnek könyvelték el, amelyet a baloldal már régóta követelt. A szerző szerint mindhárom tömegkommunikációs eszköz elsőrendű feadata a *közszolgálat*, a lakosság szolgálata, és ehhez egy demokratikus államban mindenkinek egyenlő lehetőséget kell biztosítani. E cél elérésének *nem az államosítás* a feltétele, hanem az említett eszközök összhangja és együttműködése, ami egy olyan Országos Audióvizuális Tanács létrehozását jelentené, amely nemcsak a rádióra és a tv-re korlátozza a tevékenységét, hanem a sajtót is kézben tartja, továbbá egy olyan Országos Kommunikációs Tanácsét, amely regionális kommunikációs tanácsokkal áll kapcsolatban, illetve működik együtt.

E fejezet tárgyalja a *telematika* problémáit is. A francia *télématique* szó az informatique (számítástechnika) és a *télécommunication* (távközlés) szavak összevonásából keletkezett. E technológia eredményei hatalmas lehetőségekkel biztatnak, bár a közhasználat tekintetében nem meggyőzőek.

Végezetül álljon itt néhány gondolat a könyv *Összefoglalásából*. A francia demokrácia centralizmusból született; a legfontosabb feladat most az, hogy vállalva érettségét, a pluralizmus korszakába lépjen. Pluralizmus pedig nem létezik kommunikáció nélkül, és kommunikáció nem létezik az egyén és a kis közösség tájékoztatása nélkül.

Ára: 30,— Ft